

ANTALYA MÜZESİ'NDE BULUNAN ESKİ TÜRK MEZARTAŞLARI

Naci EREN

«Eski Türk Mezartaşları, ulusumuzun gerçekten övünebileceği bir sanat ve kültür koludur. Binlerce ve binlerce çeşit süslemesi ile bugünün sanatkârına ilham kaynağı olabilecek güçtedir. Şu halde bir an evvel konuya neşriyatta lâyük olduğu yeri vermek ve muhtelif albümler hazırlamak gerekmektedir»⁽¹⁾. Azade Akar, Sanat Dünyamız'da yayınladığı «Eski Türk Mezartaşı Süslerine Dair» adlı makalesinde sonuç olarak bunları yazmaktadır.

Sadettin Nüzhet ise «İstanbul Meşahirine Ait Mezar Kitabeleri» isimli eserinde şunları belirtmektedir :

«Mezartaşları şekil, yazı, nakış itibarıyla (Türk Sanatı Tarihi) noktai nazarından da pek büyük ehemmiyeti haizdir. Muhtelif asırların sanat tarihini yazacak olan müverrihin istifade edebileceği vesikaların en mühimini bunlar teşkil eder.

Başlıklar ayrıca tetkike lâyük eserlerdir. Bunlar, muhtelif mesleklere mensup ilim ve sanat erbabının hususiyetlerini gösterir. Millî serpuşların muhtelif devirlerde ne gibi şekillere girdiğini bunlar vasıtasıyla kolaylıkla öğrenmek kabil-dir»⁽²⁾ :

Yukarıda belirtilenlerden anlaşılacağı üzere, mezartaşlarımızın önemi, gerçekten inkâr edilemez. Bu eserler, geçmiş yüzyıllarımıza ait ölüm folkloru, etnografik değerleri, biçim ve süslemeleri, hat sanatı bakımından ışık tutabilecekleri gibi, meslek grupları ve değişik estetik duyguları da aksettirebilecek güçtedirler. Ancak, son yıllarda yapılan istimplâklar, yol aç-

malar ve hepsinden önemlisi yılların ihmali, bir daha eşlerine rastlıyamıyacağımız bu sanat abidelerimizin binlercesinin tahrip ve kaybolmalarına neden olmuştur.

Bugün müzelerimizce, tek yapılan şey, imkânlar ölçüsünde onların toplanması olmaktadır. Fakat ya bir köşeye atılmış veyahut da bir duvara dayandırılmak suretiyle yine de kendi kaderlerine bırakılmış durumdadırlar. Aslında, kısa bir kronoloji verse dahi, mezarlıklarımızı bakımılı açık hava müzeleri haline getirmek⁽³⁾, bu olmadığı takdirde ise topladığımız mezartaşlarını müzelerimizde, «Açık Hava Müzesi» denilebilecek şekilde aslına uygun olarak teşhir yollarına gitmek ve zaman geçirmeden yayımını yapmak büyük bir kadirbilirlik olacaktır.

İncelememiz, Antalya Müzesi'nde bulunan ve 15. yüzyılın ilk yarısı ile 20. yüzyılın başları arasında kalan devirleri arada boşluk bırakmadan dolduran (126) adet «Eski Türk Mezartaşı» üzerinde ya-

1 — Azade Akar, Eski Türk Mezartaşı Süslerine Dair, Sanat Dünyamız, Yapı ve Kredi Bankası Kültür Hizmeti, İstanbul, Eylül 1974, Sayfa : 19.

2 — Sadettin Nüzhet, İstanbul Meşahirine Ait Mezar Kitabeleri, Remzi Kitaphanesi, Kurtuluş Matbaası, 1923, Sayfa : 4.

3 — Mehmet Önder, Konya Mezartaşlarında Şekil ve Süsleri, Türk Etnografya Dergisi, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1970, Sayı : XII. Sayfa : 5.

pılmıştır⁽⁴⁾. Bu bakımdan, belirttiğimiz devirler arasında kalan ve uzun bir zamanı simgeleyen mezartaşlarının yöremize, dolayısıyla «Türk Mezartaşı Sanatı»na gerek şekil ve süsleme, gerek hat sanatı ve gerekse tarih bakımından katkısı bulunacağı kanısındayız.

Müzemizde bulunan mezartaşları genel olarak iki grupta toplanabilir :

I Sanduka şeklinde olanlar (yatay mezartaşları),

II Dikey olarak yapılan baş ve ayak taşları⁽⁵⁾.

Dikey olarak yapılmış mezartaşları da:

A) Gövde şekillerine,

B) Başlık şekillerine göre olmak üzere gruplandırılabilir.

I) Sanduka şeklinde mezartaşı müzemizde iki adet olup, 9/13 ve 9/107 envanter numaralarını taşımaktadırlar. Bunlardan birincisi (115) cm boyunda ve 842 H. - 1438 M. tarihlidir. Ahi Yusuf türbesinden getirilen bu taş beyaz mermerden yontulmuştur. Kitabesi sülüs hatla yazılıdır. Mezartaşı Ömer kızı Hamra'ya aittir.

İkincisinin baş tarafı kırık olup, (55) cm boyundadır. Yine beyaz mermerden yontulmuştur. Kitabesi kalın sülüs hatla yazılmıştır. Bir yüzünde «Lâike ve ulu...», diğer yüzünde «Ayetel Kürsi»nin bir kısmı okunabilmektedir. Tarihi belli değildir. (Res: 2, 3).

Sanduka şeklinde mezartaşlarının daha ziyade Selçuklularda görüldüğü, Beylikler devrinde de devam ettiği, Osmanlılarda ise 15 ve 16. yüzyıllara kadar rastlandığı bilinmektedir⁽⁶⁾. Değişik biçimlere ve süslemelere daha müsait olan dikey taşların bu yüzyıllardan sonra Türk mezartaşı sanatında önem kazandığı anlaşılmaktadır⁽⁷⁾. Aslında dikey taşlar, mezarlar için daha ifadeli durmaktadır. Dikkat edilirse başlıklı mezartaşlarının, insanın fevkalâde sembolik ve şematik bir şeklini yansıttığı görülür. Böyle taş-

larda baş, boyun, omuzlar ve gövde olmak üzere insan vücudunun muhtelif kısımlarını saymak mümkündür.

II) Dikey taşlar

A) Gövde şekillerine göre 1 — Dikdörtgenler prizması, 2 — Kare prizma, 3 — Silindirik şekilli olanlar, 4 — Sekizgen kesit verenler ve 5 — Barok gövdeliler olmak üzere beş grupta toplanabilir.

1 — Bu tip taşları iki grup halinde incelemek yerinde olur :

a) Son derece kaba yontulmuş, yazısız ve sadece mezarın yerini belli edebilmek için bir işaret taşı olarak dikilmiş olanlar ki bugün Anadolu'nun çok yöre mezarlıklarında örneklerini görmek mümkündür. (Res: 1).

b) Tepeleri sivri kemer şeklinde olanlar. Bu tip taşlara genellikle 16. yüzyılın ilk yarısı ile 17. yüzyılın ilk yarısı arasında rastlanmaktadır. Bol örnekleri mevcuttur. Boyları (46) cm ile (98) cm arasında değişen küçük ölçülerde yapılmışlardır. Kitabe, alçaltılmış zeminde, kabartma sülüs hatla yazılmış olup, genellikle zemin iki veya üç silme ile üç veya dört satha ayrılmış durumdadır. Her iki yüzü yazılı olanlar bulunduğu gibi, bir yüzü yazılı, diğer yüzü nebatî bezemeli olanlar da mevcuttur. Ancak kitabenin, bölün-tüsüz, bütün zemine yayılmış örnekleri de görülmektedir. Hemen hepsi kadın mezar baş taşlarıdır.

Müzemizde bulunan 9/71, 9/75, 9/77, 9/99, 9/105 ve 9/106 envanter No.lu bu

4 — 1964 - 1970 yılları arasında Antalya Müzesi Müdürlüğü yapan Sayın İsmail Ünal'a, bu husustaki çalışma ve yardımlarından ötürü teşekkürü borç bilmekteyiz.

5 — Mehmet Önder, Konya Mezartaşlarında Şekil ve Süsler. Türk Etnografya Dergisi, Sayı : XII. Sayfa : 6.

6 — Mehmet Önder, Konya Mezartaşlarında Şekil ve Süsler. Türk Etnografya Dergisi. Sayı : XII. Sayfa : 7.

7 — Mehmet Önder, Konya Mezartaşlarında Şekil ve Süsler. Türk Etnografya Dergisi. Sayı : XII. Sayfa : 7.

tip mezartaşlarından 9/76, 9/77 ve 9/106 No.lu eserler örnek olarak verilebilir. (Res: 4, 5, 6).

Birincisi (9/76), tek tarafı yazılı olup, «El merhume Derviş Efendi kızı...» diye başlamaktadır. H. 1008 - M. 1599 tarihlidir. Arkası düzdür. 68×22 cm ölçüsündedir.

İkincisi (9/77) «El merhume...» diye başlamaktadır. Yazıları çok silik olduğu için okunamamaktadır. Bir tarafı yazılı, arkası düz ve H. 1016 - M. 1607 tarihlidir. 73×23 cm ölçüsünde yapılmıştır.

Üçüncüsü (9/106) «El merhume Piri Paşa kızı Merve Hanım...» diye başlamakta ve H. 1010 - M. 1601 tarihini göstermektedir. Yazı bir tarafındadır. Öbür yüzde, yine alçaltılmış zeminde kabartma olarak, bir saksıdan çıkan, dai ve yapraklarıyla lâleler, stilize ve simetrik bir şekilde kompoze edilmişlerdir.

2 — Kare prizma gövdeliler

Hemen hepsi kavuklu başlıklıdır. Bunlarda istisnalar sayılmazsa, gövde genellikle kısa ve ince yapımıdır. Bazılarında gövdenin ölçüleri nisbetsiz gibi görünür. Yani kavuk, gövde ile mukayese edilemeyecek derecede iri yapılmıştır. Genellikle kavuk üzerinde gülbezekler bulunur. Boyun altı hemen hepsinde yiv ve setli yani birkaç kademe halinde silmelidir. Bu tip taşlarda iki tür göstermektedirler. Birincisinde gövde düz, sade kare prizma şeklinde, ikincisinde ise prizmanın köşelerinde ince ve zarif spiral yivli sütunçeler bulunur. Birinci tipte kavuklar genellikle dilimli, ikincisinde ise burmalıdır. Burma kavuğun ortasından serpuşun oldukça uzun ucu görünür.

Bu tip taşların çoğunlukla üç tarafı yazılıdır. Tek tarafı veya dört tarafı yazılı olanlar azdır. Yazı, alçaltılmış zeminde kabartma sülüs hat ile yazılır. Bazılarında yüzeyler ince silmelerle ikiye bölünmüştür. Fakat bölüntüsüz olanlar ekseriyettedir. Bu taşlara 17. yüzyılın başlarından itibaren rastlanılmaktadır. İçlerinde belki daha eski tarihlere giden taşlar da bulu-

nabilir. Bu taşlar da birinci grup taşlar gibi küçük ölçülerde yapılmışlardır. (Res: 10, 11, 12, 13, 14).

Müzemizde bulunan bu tip taşlar 9/81 ve 9/96 envanter No.ları arasında yer almakta olup, 9/81, 9/83 ve 9/92 No.lu taşlar örnek olarak belirtilebilir :

Birincisi (9/81) burmalı kavuk başlıklıdır. Kavuğun üst ortasından serpuşun uzunca olan ucu görünmektedir. Destar iri burmalıdır. Kavuğun üzerinde üç adet kabartma gülbezek mevcuttur. Boyun, köşeleri yuvarlatılmış kare kesitlidir. Boyun altı ve gövde üstü yiv ve setlidir. Gövdenin köşelerine ince ve zarif, spiral yivli sütunçeler yerleştirilmiştir. Gövde yazısız ve bezemesiz olup, uzunluk (114) cm, en (17) cm, gövde uzunluğu (44) cm ve kavuk yüksekliği (29) cm dir.

İkincisi (9/83) yuvarlak ve sekiz dilimli kavukludur. Kavuk üzerinde dört adet gülbezek mevcuttur. Boyun yuvarlak ve boyun altı iki ince silmelidir. Yazı üç yüzdededir. Sağda (Küllü men Aleyha fain), ortada (ve yenfai vechü Rabbike), solda ise (Zülcelâle vel ikram) yazılıdır. Dördüncü yüz, alçaltılmış zeminde kabartma olarak stilize ve simetrik lâle dal - yapraklarla bezelidir. Bezeme, 9/106 envanter No.lu mezartaşındaki bezemenin hemen hemen aynıdır. Hattâ aynı ustanın elinden çıktığı söylenebilir.

Üçüncüsü (9/92) nün başı kopuk ve noksandır. Üç yüzü yazılıdır. Yanlardaki yazılar bölüntüsüz olarak bütün zemine yayılmış durumdadır. Ön yüz ise ortadan, ince bir silme ile iki kareye ayrılmıştır. Yanlarda (İlâhi Cennet şarabını içer bu garibe dua eden), ön üstte (..... oğlu..... Mustafa), altta ise (... sene 1027) yazıları bulunmaktadır. Arkayüz, alçaltılmış zeminde kabartma olarak sümbül süslemelidir. Boyu (64) cm, eni (15,5) cm, gövde uzunluğu ise (41) cm dir.

3 — Silindirik gövdeliler :

Kavuklu başlıklıdır. Kavuk ya burmalı veyahutta spiral ve derin yivlidir.

Yazı ya hemen kavuğun altında ve tek satır halinde boynu dolandır, yahutta yoktur. En erkenine 18., geçlerine ise 19. yüzyıl sonlarına kadar rastlanılır.

Müzemizde bulunan bu tip üç taş 9/97, 9/109 ve 9/110 envanter numaralarını taşımaktadırlar. (Res: 7, 8, 9).

Birincisi (9/97), destarı spiral şekilde bükülmüş kavuk başlıklı olup, serpuşun ucu yuvarlak olarak kavuğun üst ortasından çıkmaktadır. Tek satır halindeki kabartma yazı hemen kavuğun altında ve kabartma çift hat arasında boynu dolanmaktadır. Gövde aşağıya doğru kalınlaşmaktadır. Kitabe (Lâ İlâhe İllallah vahdehûlâ Şerikele) duasıdır. Taşın yüksekliği (68.5) cm, ortalama gövde kalınlığı (17) cm ve kavuk yüksekliği (17) cm dir.

İkincisi (9/110), aynı tip başlıklı olup, gövdenin alt tarafı kırık ve noksandır. Yazısızdır. Yüksekliği (39) cm, gövde eni (11.5) cm ve kavuk yüksekliği (16) cm dir.

Üçüncüsü (9/109) sık ve derin yivlerle ayrılmış dilimli kavuk başlıklıdır. Serpuşun sık yivli ucu kavuğun üst ortasından çıkmaktadır. Kavuk yayvan şekilde yapılmıştır. Yazısızdır. Alt tarafı kırık ve noksandır. Yüksekliği (50) cm, gövde eni (14.5) cm ve kavuk yüksekliği (21) cm dir.

4 — Müzemizde bulunan, gövdesi sekizgen kesitli tek mezartaşı (9/101) envanter numarasını taşımaktadır. Taşın baş tarafı yuvarlatılmıştır. Kitabe, kabartma sülüs hatla dört satır halinde olup, üç satır üç yüze yayılmış durumdadır. Dördüncü satır, ön yüzde ve tarihi belirtmektedir. Kitabede (Aşkalı Merhum Magfur Elhac Hasan Paşa Ruhuna Fatıha Sene 1120 - (M. 1709) yazılıdır. Taşın alt tarafı kırık ve noksandır (Res. 15).

5 — Bilindiği gibi 18. yüzyıldan itibaren Türkiye'ye giren Barok sanatı, bilhassa mimarî ve mimariye bağlı sanatlarda olduğu gibi, mezar taşlarında da etkisini göstermiştir. Barok sanatı, yatay, dikey ve eğik düz hatlarla kompoze edi-

lip, sakinlik ve sükûneti ifade eden klâsik ve neo - klâsik sanatlara karşı tamamen ters düşmektedir. O bakımdan Barok sanatı hareketi temsil eden yuvarlak ve dalgalı hatlarda kendisini bulmaktadır. Aynı şekilde, aşırı kıvrımlar, dalgalanmalar ve yuvarlak hatlar gerek biçim, gerekse süs unsuru olarak bu tip mezartaşlarında görülebilir. Geniş ve uzun kıvrık yapraklar, kıvrık dallar, çiçekler, aralara sıkıştırılmış yuvarlak şekiller, (S) ve (C) kıvrımları bu taşların hem bezeme, hem de şekillerinde karakterlerini ifade ederler.

9/48 a, b envanter numaralı baş ve ayak taşları bu tipe güzel bir örnek teşkil etmektedir.

Baştaşı Aziziye başlıklı olup, fesin uzun püskülü sağ yandan fesin alt hizasına kadar sarkmaktadır. Boyun yuvarlatılmıştır. Gövde, yandan itibaren, karın meydana getirecek şekilde yanlara doğru şişkinlik göstermektedir. Ayak muntazam dikdörtgen şeklindedir.

Gövde kenarları zemini çerçeveler durumunda yukarıdan aşağıya doğru ikişer ters, birer adet düz ve büyük olmak üzere üçer adet (C) kıvrımlıdır. (C) lerin içleri, üsttekilerde yuvarlak şekil dizileri, alttakilerde zemine doğru yönelen yapraklarla tamamlanmıştır. Ortalarında yıldız bulunan gövdenin üst kısmı, bir jirlandla çevrilidir.

İnce yatay silmelerle dokuz kısma ayrılmış olan alçaltılmış zeminde, kabartma talik hatlı kitabe dokuz satır halindedir. Kitabe, birinci satırda (Hüvel Baki), ikinci satırda (Kelime-i tevhid), üçüncü satırda (Eyledi Rahmet...) diye başlamaktadır. Mezar taşı Manavgat eşrafından Tugayzade İbrahim Ethem Bey'e ait olup, fi 29 Muharrem 1317 ve fi 27 Mayıs 1315 tarihlidir. (Res: 29).

Ayaktaşı şekil ve bezeme olarak baş taşının aynıdır. Yalnız başlık, ortada kabartma iki büyük gül ile, bunları çeviren çiçek ve yapraklardan oluşmaktadır. Zemin yine kabartma olarak, kıvrık asma dal - yaprak ve üzümleri ile bezelidir.

Başlıklara gelince :

Başlıkları özellik gösteren mezartaşlarının 16. yüzyıldan itibaren görülmeğe başladığı, Tanzimat'a gelinceye kadar rastladığımız mezartaşı başlıklarının, ait oldukları kimselerin mesleklerini de belli ettikleri görülmektedir⁽⁸⁾. Tanzimat'tan itibaren başlıkların genellikle fes şeklini aldığı ve ait oldukları kimselerin mesleklerini ve sosyal durumlarını belirtmekten ziyade genel bir başlık niteliğini taşımakta oldukları, devrin padişahının giymiş olduğu fesin şeklinin başlıklara da aynen geçtiği görülür ki bunlar da Mecidiye, Aziziye, Hamidiye ve adi fes başlıklı mezar taşları olmak üzere dört grupta toplanmaktadır. Ancak bazı başlıklarda geleneğin yine devam etmekte olduğunu ve bilhassa tarikatlara mensup kimselerin mezartaşı başlıklarının da yine özelliklerini koruduklarını kabul etmek lâzımdır.

Envanter No. 9/56

Kâtibi başlıklıdır. Dikdörtgen kesit vermekle beraber boynun köşeleri yuvarlatılmıştır. Önden, boyun alt kısımları üçgen yontulmalıdır. Gövde dar dikdörtgen şekilli olup, gövde altı ayağa doğru daralmaktadır. Ayak incedir. Gövdenin arka ortası, boylu boyunca set şeklinde yükseltilmiştir. Kitabe, alçaltılmış zeminde kabartma talik hatla meyilli oniki satır halinde ve (Hüvel Baki... Sulbu pâk Hazreti Derviş Paşa'dan zuhur) diye başlanmaktadır. Mezartaşı, Derviş Paşa Mahdumu Rüstem Bey'e ait ve H. 1237 - M. 1822 tarihli dir.

Boy: 132 cm, eni: 26 cm, gövde uzunluğu 66 cm ve kavuk yüksekliği: 19 cm dir. (Res: 17).

Envanter No. 9/57

Mevlevî külâhı (Sikke) başlıklı ve dar dikdörtgen gövdelidir. Alçaltılmış zeminde kabartma olarak talik hatla meyilli olarak yazılmış yedi satırlık kitabesi mevcut olup, kitabe (Hüvel Bakî Hüda bir kimseye vermez mücerred) diye başlanmaktadır. Son satırda tarih düşürülmüş-

tür. Mezartaşı Selâhattin Mehmet'e ait ve H. 1260 - M. 1844 tarihli dir.

Boy: 140 cm, eni: 26.5 cm, gövde yüksekliği: 75.5 cm ve sikke yüksekliği: 22 cm dir. (Res: 18).

Envanter No. 9/47

Adi fes başlıklı olup, yuvarlak boyunlu ve dar dikdörtgen gövdelidir. Omuz başları çarkı felek şeklinde kabartma yuvarlak rozetlidir. Kitabe alçaltılmış zeminde kabartma sülüs hatla yatay on iki satır halinde ve (Hüvel Hallakul Baki) diye başlamaktadır. İkinci satır (Ey karındaş serveti dünyayı alma bir kula) diye devam etmektedir. Mezartaşı Mora'lı Emin oğlu Osman Ağa'ya ait ve 9 cemaziyelevvel 1279 - M. 1863 tarihli dir. Uzunluğu 161 cm, eni 29 cm, gövde uzunluğu 89 cm ve fes yüksekliği 15,5 cm dir. (Res: 20).

Envanter No. 9/53

Serdengeçti kavuk başlıklı ve köşeleri yuvarlatılmış kareye yakın kesit veren boyunlu, dikdörtgen gövdelidir. Kitabe, alçaltılmış zeminde kabartma sülüs hatla on iki satır halinde yatay olarak yazılmıştır. Birinci satır boyun üzerindedir. Kitabe (El baki, Nidai Ercei Emredince Guş Hatifda) diye başlamaktadır. Mezartaşı, Mora'lı Hacı Yusuf Ağa'nın oğlu Hacı İbrahim'e ait ve H. 1308 - M. 1892 tarihli dir. Uzunluğu 123 cm, eni 30 cm, kavuk yüksekliği 15 cm dir. (Res: 23).

Envanter No. 9/103

Mecidiye fes başlıklıdır. Fesin uzun püskülü sağ yandan sarkmaktadır. Boyun yuvarlak ve önde alt kısımları üçgen yontulmalı, dikdörtgen şekil gövdelidir. Alçaltılmış zeminde kabartma sülüs hatla altı satırlık yatay yazılmış kitabesi görülmektedir. Alt tarafı kırık ve noksandır. Gövde arka ortası set şeklinde yükseltilmiştir. Kitabe (Hüvel Baki, beş yaşında iken nev-

8 — Mehmet Önder, Konya Mezartaşlarında Şekil ve Süsler. Türk Etnografya Dergisi. Sayı XII. Sayfa :9.

civanım) diye başlamaktadır. Mezartaşı Mubayaacı Halil Ağa Mahdumu Mehmed'e aittir.

Uzunluğu 103 cm, eni 17 cm, fes yüksekliği 12 cm dir. (Res: 19).

Envanter No. 9/55

Üçgen görünüşlü, zarif, kademeli basık takke şeklinde başlıklı, yuvarlak ve ince boyunlu, dikdörtgen gövdelidir. Önde, boyun alt kısımları üçgen yontulmalıdır. Kitabe, alçaltılmış zeminde kabartma sülüs hatla meyilli ve dokuz satır olarak yazılmıştır. (Hüvel Hayyül Baki - Bir gülü gonca idim açılmadan soldum) diye başlamaktadır. Mezartaşı Hacı Emin Ağa kızı Şerife Zeliha Zübeyde Hanım'a ait ve H. 1298 - M. 1882 tarihlidir. 147×28 cm ölçüsündedir. (Res: 30).

Envanter No. 9/41

Bir saksıdan çıkan, yanlara ve aşağıya doğru sarkan iri yapraklardan meydana gelen barok başlıklıdır. Gövde, üst kısmı yuvarlak kemer şeklinde olup, aşağıya doğru daralmaktadır. Alçaltılmış zeminde kabartma sülüs hatla meyilli yedi satır halinde yazılmış olan kitabe (ve Hüvel hay sene 1281), ikinci satırda (Gülşeni Hüsnü Cemalin gülleri) diye başlamaktadır. Mezartaşı Cezayirli Hacı Mehmed Ağa kızı Fatma Hanım'a ait ve M. 1865 tarihlidir. Uzunluk 154 cm, gövdenin en geniş yeri 37 cm, başlık yüksekliği 28 cm dir. (Res: 36).

Müzemizde bulunan mezartaları üzerindeki süs unsurları beş grup içerisinde toplanabilir :

- 1 — Rumî bezemeler,
- 2 — Nebati bezemeler,
- 3 — Geometrik bezemeler,
- 4 — Dinî malzemelerden yararlanılarak meydana getirilen bezemeler,
- 5 — Barok üslûbunda bezemeler.

Başlıkların bezemesini meydana getirmek yahut da yazı aralarını doldurmak veya harfleri birbirine birleştirerek beze-

me kompozisyonunu tamamlamak suretiyle rumîler, koleksiyonumuzdaki mezartalarında iki şekilde kullanılmışlardır. (Res: 53, 54, 55). Fakat nebati bezemeler, mezartalarında çoğunlukla kullanılan bir süs unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır ki bunların arasında, ayak taşlarında servilerin dört değişik şekliyle birinci sırayı aldıkları görülür. Bunlar da :

a) Sade ve düz olanlar (Res: 46),

b) Stilize ve simetrik çiçek - dal - yapraklarla birlikte kompoze edilenler (Res: 33, 42),

c) İçleri eğik simetrik hatlar veya yayvan (V) lerle doldurulanlar (Res: 37, 38),

d) Stilize çiçeklerle meydana getirilenlerdir (Res: 41). Uç kısımları daima sağa doğru eğilmiş olarak ifade edilen serviler üç bakımdan mezartalarına süs unsuru olarak girmiştir :

a) Mezarlıkların, yüzyıllardır değişmeyen baş süsüdür.

b) Boylu ve narin bir ağaçtır. Rüzgârda uç kısım, hakikaten taşlarda görüldüğü gibi eğiktir. Nice servi boyluların bu dünyada yaşadığının, fakat sonunda göçüp gittiğinin taş üzerindeki mistik bir ifadesidir.

c) Dikey işleme için taşta uygun düşen bir motiftir.

Lâle, sümbül gibi çiçeklerle, hurma ağacı dal - yaprak ve meyvelerinin, stilizasyona uğramış olarak ve simetrik bir şekilde, 17. yüzyıldan itibaren, koleksiyonumuzdaki mezartalarına bezeme unsuru olarak girdiği görülmektedir (Res: 39, 45, 52, 56). Cennet meyvesi veren bir ağaç olarak kabul edilmesi dolayısıyla, hurma ağacının mezartaşı üzerine mistik bir düşünce ile geçtiği kabul edilebilir. Bunun yanında yine stilize bir şekilde ifade edilmiş saksılı dal - yaprak - çiçeklerle, taşın sathını tamamen kaplayan kıvrık dal - yapraklar bu gruptan sayılabilecek bezeme unsurlarıdır (Res: 40, 43, 50, 51). Ancak, taşların tarihleri yakınlaştıkça,

üzerlerindeki bu tür bezeme unsurlarının da natürelleştikleri görülmektedir (Şekil: 50, 51). de görülen asma dal - yaprak ve meyveleri ile çınar dal - yapraklarında, tabiatın aynen kopya edilmek istenircesine bir endişe ile taşta geçirildiği anlaşılmaktadır. Diğer taraftan, kavuklar üzerinde görülen gülbezekler de nebati bezemeler grubuna dahil edilebilir.

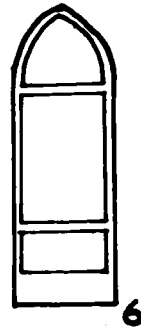
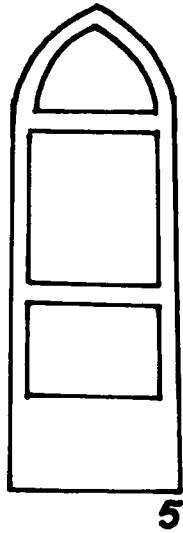
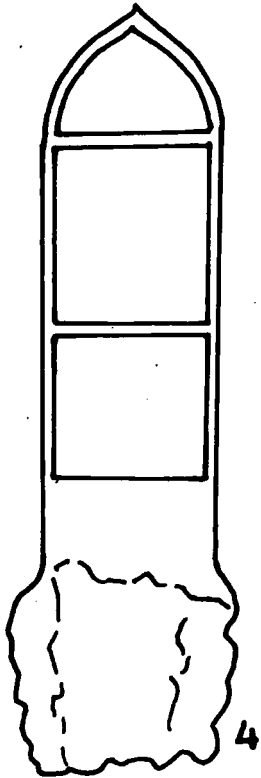
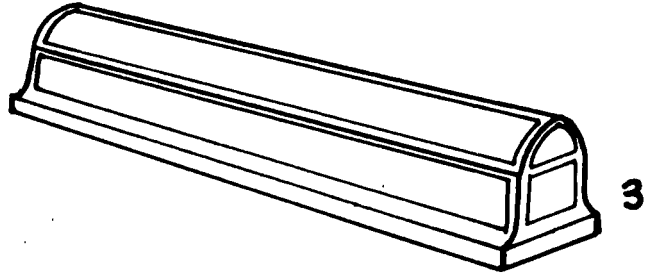
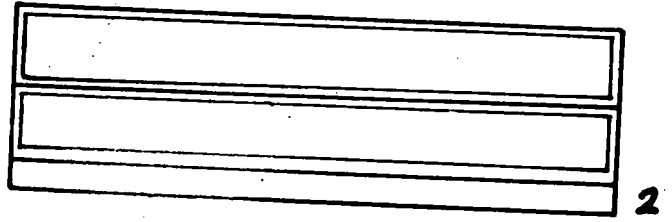
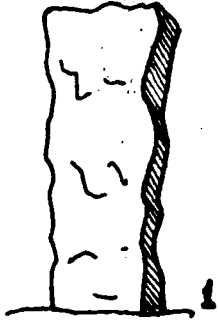
(Res: 27, 28) de görüldüğü üzere, koleksiyonumuzda bulunan iki mezartaşı, tamamen geometrik bezemeli olup, bunlardan biri ayak, diğeri baş taşıdır. Bu tip geometrik bezemeli taşlara, köken ta-

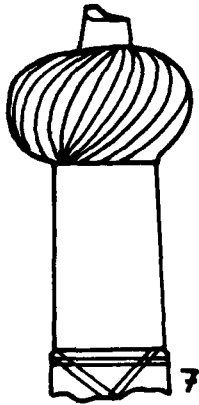
rihi kesin olarak tesbit edilememekle beraber, Antalya Şehitler (Şahitler) mezarlığında yapmış olduğumuz inceleme ve eldeki örneklerle göre, Tanzimattan itibaren rastlanıldığı neticesine varılmıştır.

Yukarıda da değinildiği gibi, 18. yüzyıldan itibaren etkisi sezilen Barok Sanatı mezartaşlarımızın formlarında olduğu gibi, bilhassa bezemelerinde kendisini göstermeğe başlamıştır ki (Res: 29, 30, 31, 32, 36, 44) No.lu mezartaşları örnek olarak gösterilebilir. Yine koleksiyonumuzda, bir bezeme unsuru olarak görülen yıldızlar da bu döneme rastlamaktadır.

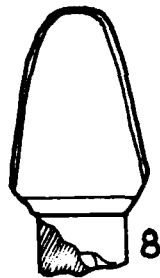

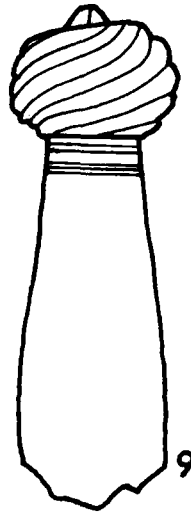

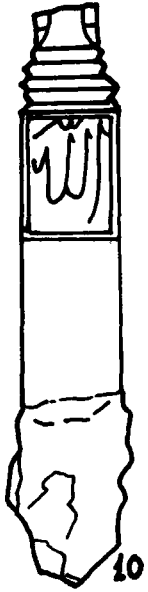
Env.No.9/109

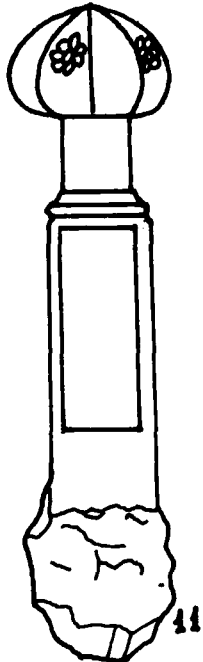
Env.No.9/147

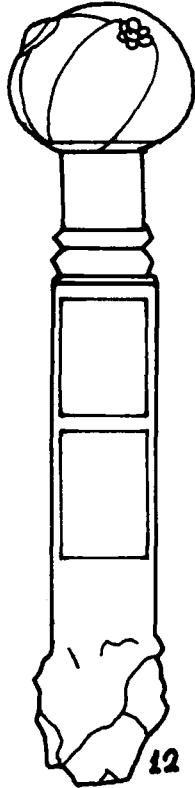
Env.No.9/97

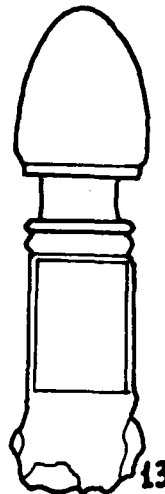
10

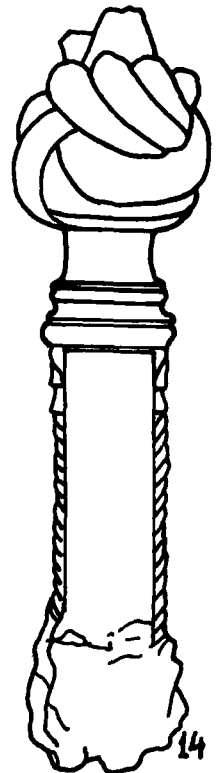
11

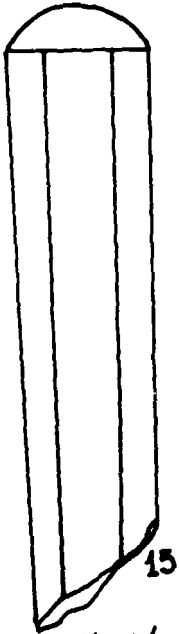
12

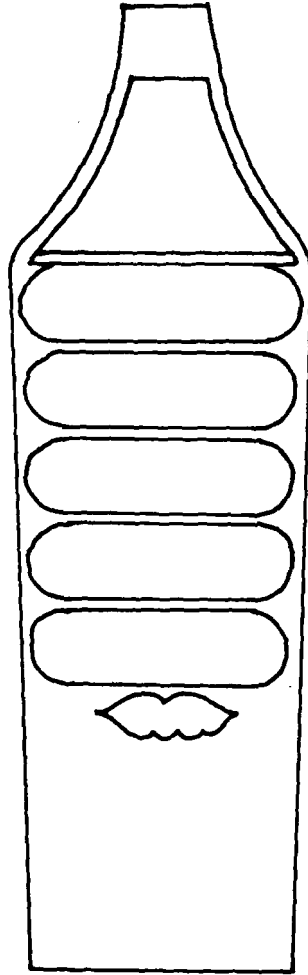
Env.No.9/98

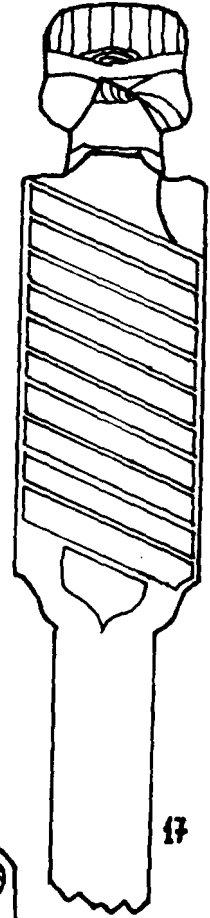
Env.No.9/81

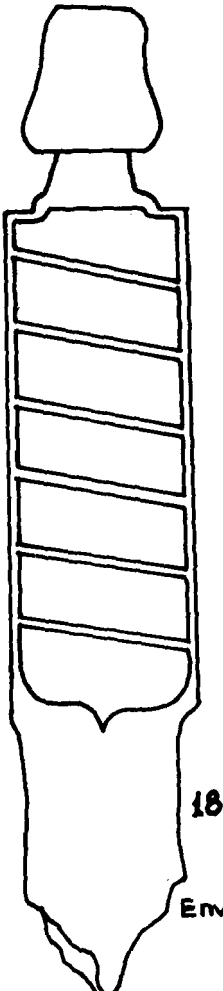
Env.No. 9/101

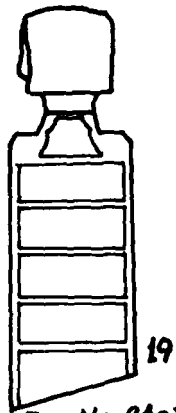
Env.No. 9/54

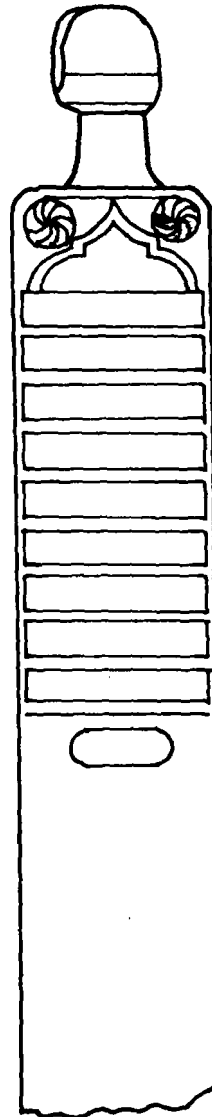
Env.No. 9/56

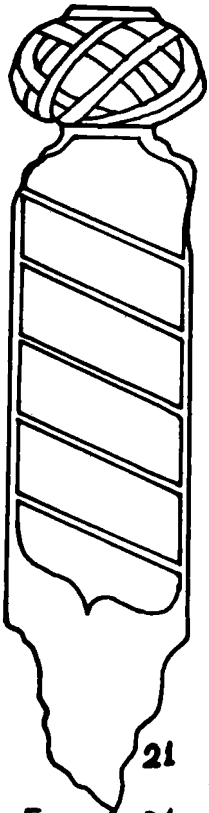
Env.No. 9/57

Env.No. 9/103

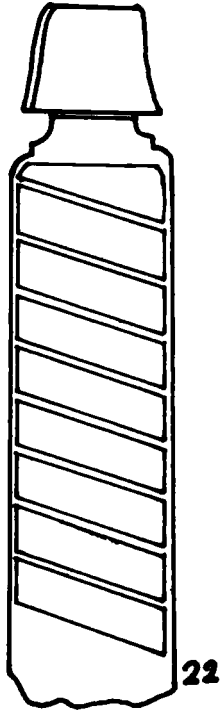

Env.No. 9/47

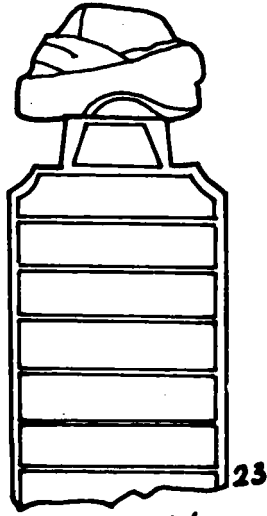
21

Env. No. 9/123

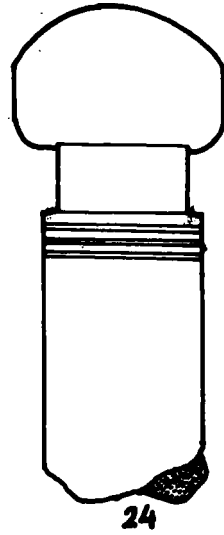
22

Env. No. 9/74

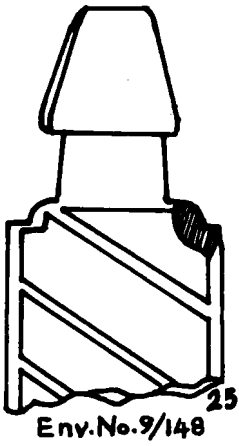

23

Env. No. 9/53

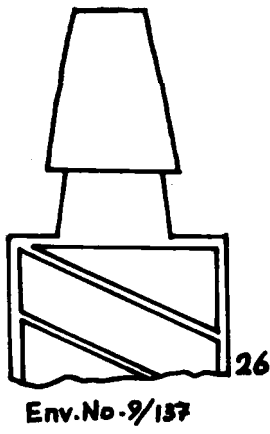

24

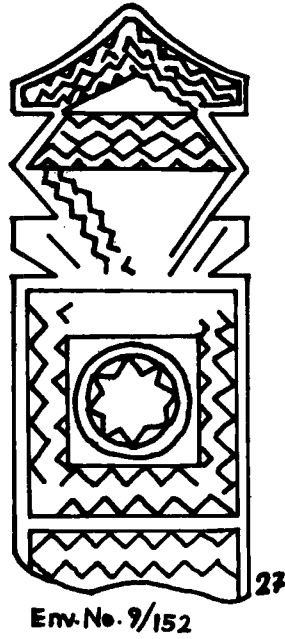
25

Env. No. 9/148

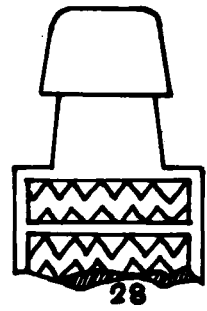
26

Env. No. 9/137

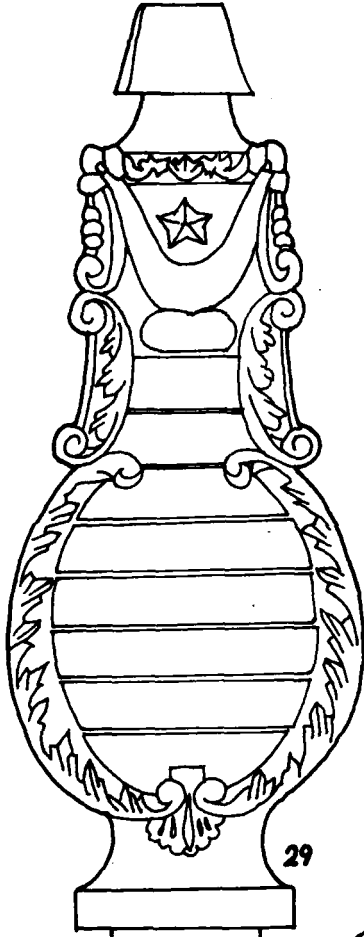

27

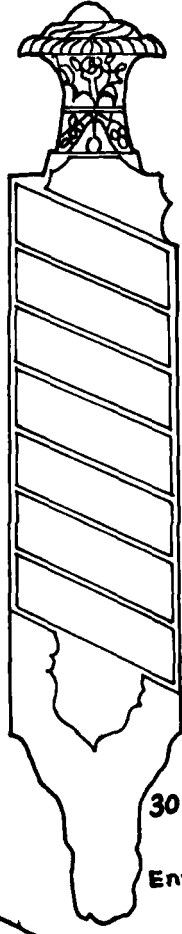
Env. No. 9/152

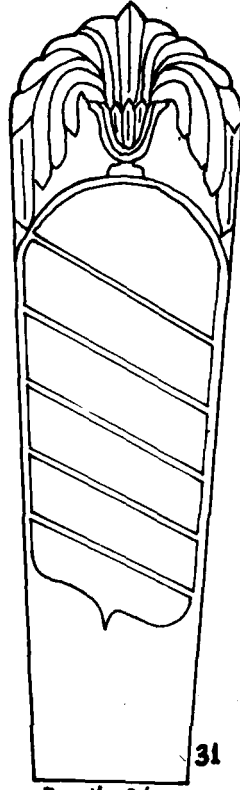
28

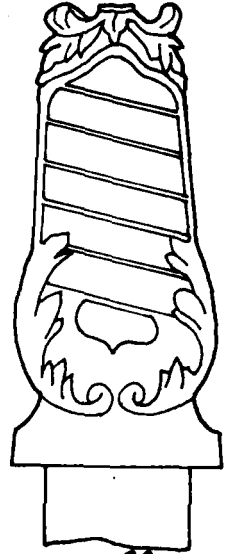
Env.No.9/48

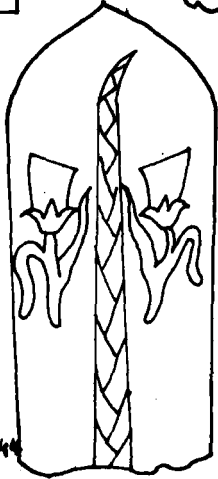
Env.No.9/55

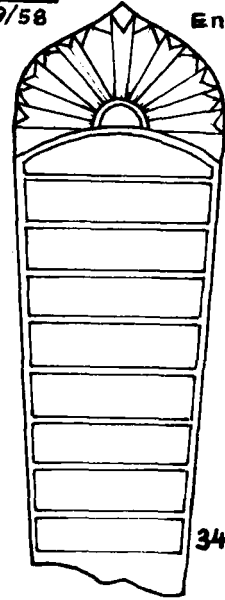
Env.No.9/58

Env.No.9/73

Env.No.9/44

Env.No.9/78

34

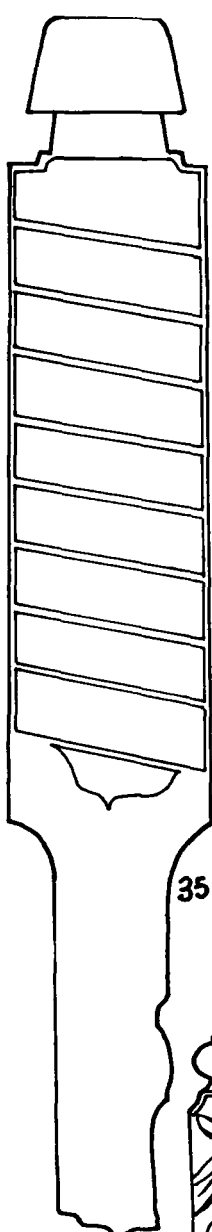
29

30

31

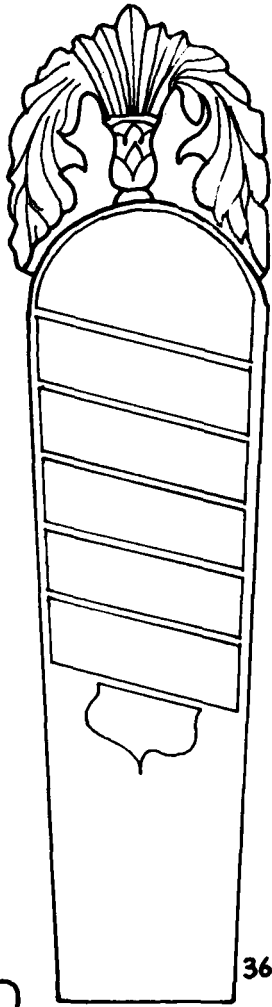
32

33

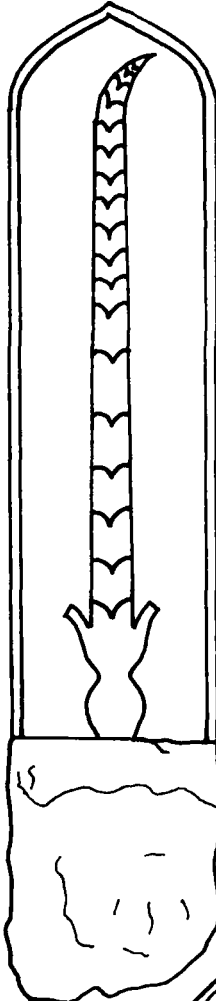
35

Env.No-9/38

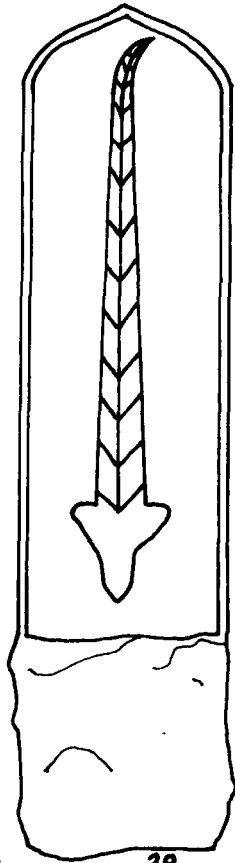
36

Env.No-9/41

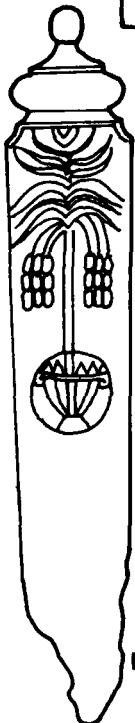
37

Env.No-9/131

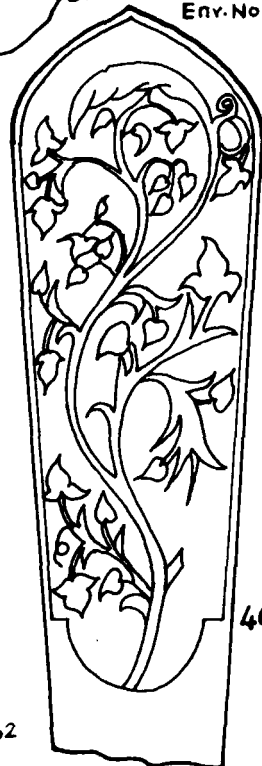
38

Env.No-9/132

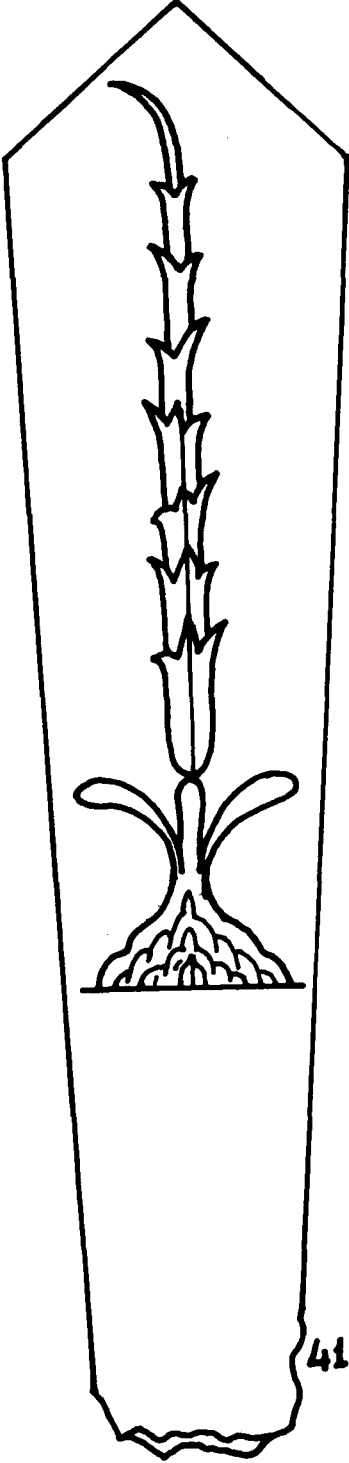
39

Env.No-9/60

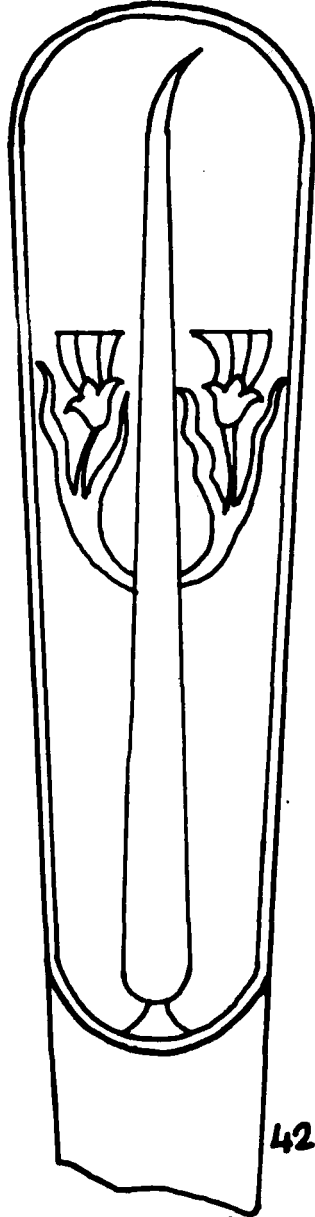

40

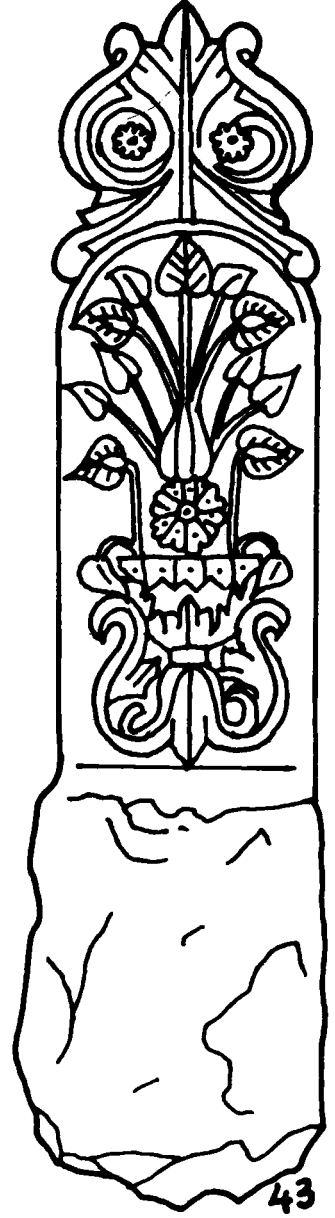
Env.No-9/62

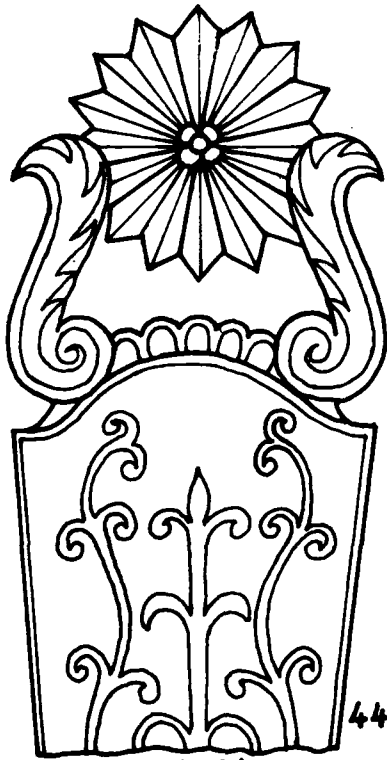
Env. No. 9/61

Env. No. 9/50

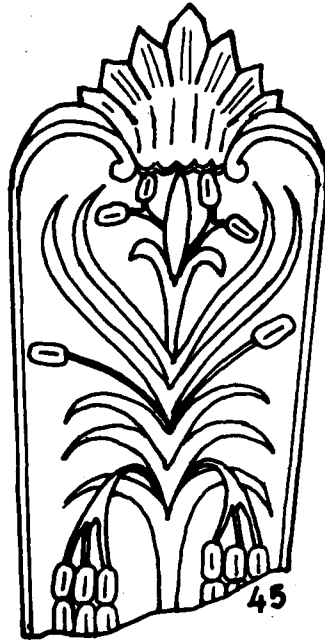

Env. No. 9/66

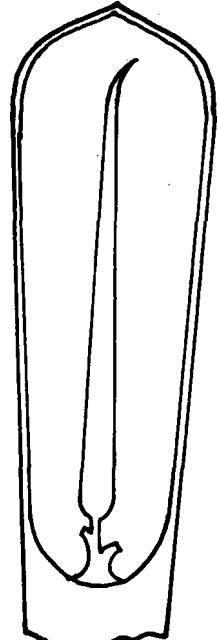

Env. No. 9/136

44

45

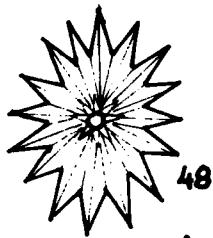
46

Env. No. 9/134

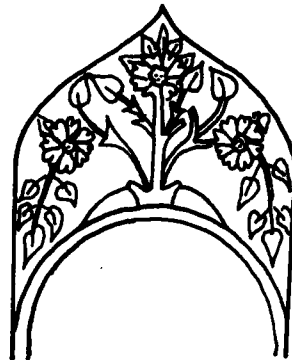
Env. No. 9/138

47

48

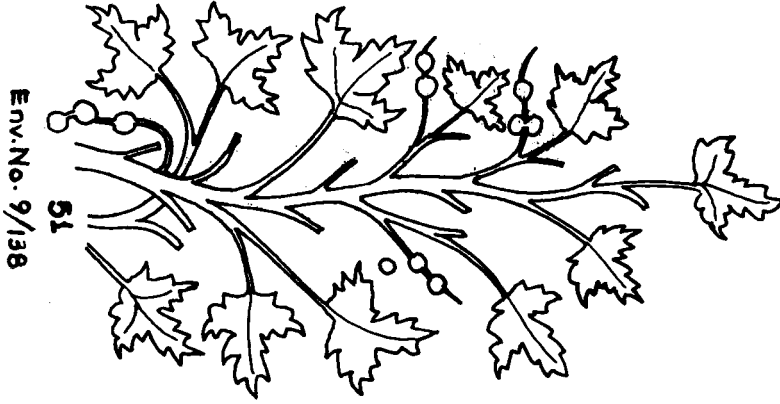
Env. No. 9/138

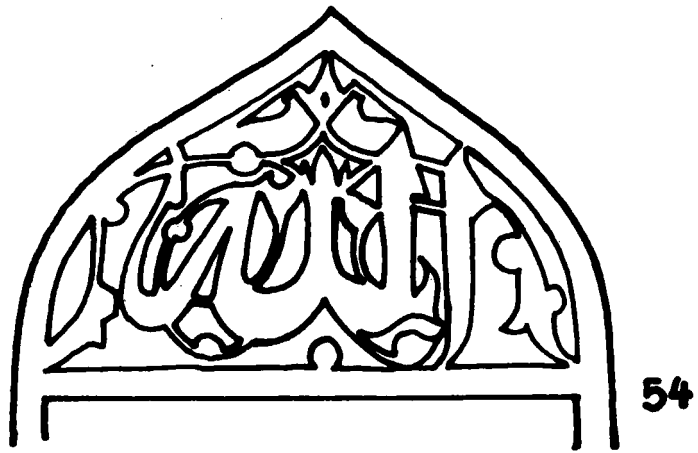

49

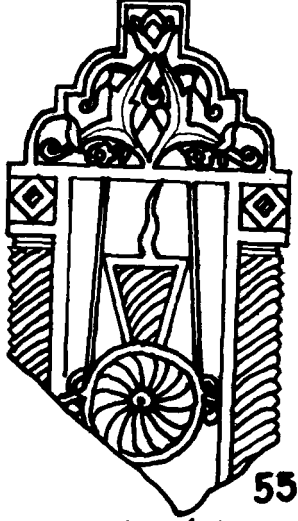
Env. No. 9/39

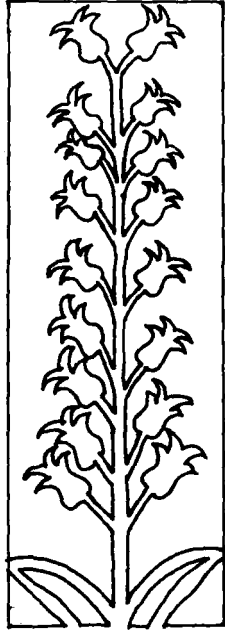

Env. No. 9/23

55

Env. No. 9/23

56

